

hold, at der ikke er blevet mere tid til at anvende dem i. Tillige fremgår, at et stort flertal giver udtryk for, at kortere arbejdstid foretrækkes frem for øget indtægt og dermed øget forbrugsmulighed (s. 85). Når der alligevel er blevet »valgt« anderledes, hænger det ifølge Schmidt blandt andet sammen med stive arbejdsmarkedsstrukturer, men også med det kommercielle pres, alle er udsat for fra producenterne side.

Bogen indeholder et væld af spændende oplysninger for enhver, der er interesseret i at vide noget om og forholde sig til den måde, det danske samfund udvikler sig på. Et par mangler skal dog også påpeges. Især savner jeg en inddragelse af den tilsyneladende kronisk høje arbejdsløshed i diskussionen. Og medtænkes dette problem, tager det tidspres, den største del af befolkningen oplever, sig jo ikke mindre paradoksalt ud. Endvidere kunne andre forhold med vægt inddrages til en yderligere problematisering af den »materialistiske forbrugskultur« – ikke mindst dens miljømæssige konsekvenser. Men som bogen står, er den absolut anbefalelsesværdig.

Jørn Loftager
Center for Kulturforskning

Graham Smith (ed.), *The Nationalities Question in the Soviet Union*, London & New York: Longman, 1990, 398 s., £ 12,95 (pb); Det Sikkerheds- og Nedrustningspolitiske Udvalg, *Nationalitetsproblemerne i Sovjetunionen*, SNU (Dokumentationsserie): København, 1990, 75 s., kr. 45,00.

I 1990 gled den sovjetiske reformproces ind i en fase præget af accelererende opløsning og kaos. Alle unionsrepublikker har i den ene eller anden form erklæret sig selvstændige, mange autonome republikker har fulgt trop, og centralmagten kæmper desperat for at holde sammen på unionen. Mellem center og periferi udspiller der sig en sand krig på love og dekretter, der undsiger modpartens myndighed. Samtidig med denne fundamentale magtkamp, der for republikkernes vedkommende er en kamp for selvbestemmelse, er de inter-etniske konflikter taget til, især i Kaukasus og Centralasien. Alt dette er baggrunden for, at Gorbatsjov taler om den begyndende *libanisering* af Sovjetunionen. Som følge af etnisk uro er tusinder blevet dræbt i de senere år og måske 700.000 blevet flygtninge (nogle sætter tallet alene for russiske flygtninge til *en million*). Flygtningenes situation vanskeliggøres af, at der i Sovjetunionen kræves opholdstilladelse (*propiska*) for at kunne få job, bolig og rationeringskort. Mange sovjetborgere vælger helt at forlade landet og tager til Israel, Tyrkiet, Tyskland, Østeuropa ...

Den akutte legitimitetskrise, som Sovjetstaten nu befinder sig i, er kommet bag på de fleste, heriblandt toneangivende Sovjetforskere. Det hænger antagelig sammen med, at forskningen i etniske problemstillinger har stået noget i skyggen af den generelle politologiske og økonomiske sovjetologi. Andrej Amalrik og Hélène Carrère d'Encausse blev nærmest opfattet som fantaster, da de på et tidligt

hold, at der ikke er blevet mere tid til at anvende dem i. Tillige fremgår, at et stort flertal giver udtryk for, at kortere arbejdstid foretrækkes frem for øget indtægt og dermed øget forbrugsmulighed (s. 85). Når der alligevel er blevet »valgt« anderledes, hænger det ifølge Schmidt blandt andet sammen med stive arbejdsmarkedsstrukturer, men også med det kommercielle pres, alle er udsat for fra producenterne side.

Bogen indeholder et væld af spændende oplysninger for enhver, der er interesseret i at vide noget om og forholde sig til den måde, det danske samfund udvikler sig på. Et par mangler skal dog også påpeges. Især savner jeg en inddragelse af den tilsyneladende kronisk høje arbejdsløshed i diskussionen. Og medtænkes dette problem, tager det tidspres, den største del af befolkningen oplever, sig jo ikke mindre paradoksalt ud. Endvidere kunne andre forhold med vægt inddrages til en yderligere problematisering af den »materialistiske forbrugskultur« – ikke mindst dens miljømæssige konsekvenser. Men som bogen står, er den absolut anbefalelsesværdig.

Jørn Loftager
Center for Kulturforskning

Graham Smith (ed.), *The Nationalities Question in the Soviet Union*, London & New York: Longman, 1990, 398 s., £ 12,95 (pb); Det Sikkerheds- og Nedrustningspolitiske Udvalg, *Nationalitetsproblemerne i Sovjetunionen*, SNU (Dokumentationsserie): København, 1990, 75 s., kr. 45,00.

I 1990 gled den sovjetiske reformproces ind i en fase præget af accelererende opløsning og kaos. Alle unionsrepublikker har i den ene eller anden form erklæret sig selvstændige, mange autonome republikker har fulgt trop, og centralmagten kæmper desperat for at holde sammen på unionen. Mellem center og periferi udspiller der sig en sand krig på love og dekretter, der undsiger modpartens myndighed. Samtidig med denne fundamentale magtkamp, der for republikkernes vedkommende er en kamp for selvbestemmelse, er de inter-etniske konflikter taget til, især i Kaukasus og Centralasien. Alt dette er baggrunden for, at Gorbatsjov taler om den begyndende *libanisering* af Sovjetunionen. Som følge af etnisk uro er tusinder blevet dræbt i de senere år og måske 700.000 blevet flygtninge (nogle sætter tallet alene for russiske flygtninge til *en million*). Flygtningenes situation vanskeliggøres af, at der i Sovjetunionen kræves opholdstilladelse (*propiska*) for at kunne få job, bolig og rationeringskort. Mange sovjetborgere vælger helt at forlade landet og tager til Israel, Tyrkiet, Tyskland, Østeuropa ...

Den akutte legitimitetskrise, som Sovjetstaten nu befinder sig i, er kommet bag på de fleste, heriblandt toneangivende Sovjetforskere. Det hænger antagelig sammen med, at forskningen i etniske problemstillinger har stået noget i skyggen af den generelle politologiske og økonomiske sovjetologi. Andrej Amalrik og Hélène Carrère d'Encausse blev nærmest opfattet som fantaster, da de på et tidligt

tidspunkt advarede om Sovjetstatens forestående sammenbrud som følge af etniske spændinger og demografiske forskydninger. Men den nationale vækkelse i Gorbatsjovs Sovjetunion har fremkaldt en bølge af problematiserende Sovjetforskning, ikke mindst forskning i etnopolitiske problemstillinger og nationalitetspolitik. Den nye strøm af bøger og artikler rummer imidlertid både skidt og kanel, og derfor vil jeg indlede med at fremhæve såvel *The Nationalities Question in the Soviet Union* som *Nationalitetsproblemerne i Sovjetunionen* for det gode.

Desværre er titlen på den engelske antologi intetsigende i forhold til dens anvendelighed som en håndbog i konkrete nationale problemstillinger. Faktisk burde den have heddet 'New Handbook of Major Soviet Nationalities', for det er lige præcis det, den er, hvormed det også ville blive markeret, at der reelt er tale om en arvtager til den klassiske *Handbook of Major Soviet Nationalities* fra 1975. Bogen indledes med redaktørens udmærkede teoretiske og historiske indføring i sovjetisk nationalitetspolitik, der fører os frem til april 1990 (dvs. efter Litauens uafhængighedserklæring og loven om proceduren for udtrædelse af USSR). Også analysen af den russiske nationalisme er henlagt som en del af introduktionen begrundet i russernes rolle som »centripetalkraft« i unionen og deres numeriske tyngde.

Derpå følger analyser af hver af de andre betydelige nationaliteter: Først de baltiske republikker (kapitler om henholdsvis estere, letter og litauere), derpå de sydvestlige republikker (ukrainere, hviderussere, moldavere), der efterfølges af de transkaukasiske republikker (armenere, azerbajdzjanere og georgiere), derfra videre til Centralasien (kazakher, uzbekere, turkmener, kirgizere, tadsjikker). Endelig er der kapitler om ikke-russere inden for RSFSR: volga-tatarer, burjater og jakuter samt kapitler om nationaliteter bosat uden for deres oprindelsesland, dvs. Krim-tatarer og jøder. Som appendiks bringes en oversigt over territoriale stridigheder samt tabelmateriale til brug for sammenligninger, hvor også tallene fra den seneste folketælling i 1989 er med. Bibliografien bagest er en udmærket hjælp til videre studier, og det absolutte must for brugervenlige udgivelser, et stikordsregister, er der også.

Det er kort sagt en meget anvendelsesorienteret antologi, også med hensyn til de enkelte kapitlers opbygning, hvor der er en fast model: en kort historisk-kulturel introduktion, en beskrivelse af udviklingen og problemerne i Sovjet-perioden og endelig en drøftelse af aktuelle udviklinger med særlig vægt på den nationalistiske mobilisering. Antologiers skødesynd, den megen spredte fægtning, præger således ikke denne udgivelse, og kvaliteten af de enkelte bidrag er gennemgående høj, selv om der er grænser for, hvor meget der går i dybden på den begrænsede plads. Forfatterne er kompetente, flere er velrenommerede specialister (for eksempel er redaktørens emne lettisk nationalisme, som han har et interessant kapitel om), og alt i alt er bogen meget anbefalelsesværdig som indføring i baggrunden for de konkrete kriser og konflikter, der dukker op i Sovjetunionen.

Nogle vil nok finde, at der i bogens sidste del om diasporanationaliteter mangler et kapitel om tyskerne i Sovjetunionen, og under alle omstændigheder mangler mange af de hundredvis af nationaliteter inden for Sovjetunionens territorium. Men mange af dem, der er af afgørende betydning for at forstå nutidens til-

spidsede etnopolitiske situation, er med, og de analyseres med sans for de senere politiske udviklinger. Der ligger naturligvis et problem i, at bogen mangler den seneste udvikling (strømmen af selvstændighedserklæringer i 1990, problemerne vedrørende den nye unionstraktat, disciplineringsiltagene omkring årsskiftet 1990/91 osv.). Det betyder, at selv denne antologi tenderer mod at undervurdere ønsket om selvbestemmelse. Men på den anden side udfylder den et tomrum og skulle kunne finde anvendelse til undervisning samt selvstudier.

Den anden bog, der kort skal omtales, *Nationalitetsproblemerne i Sovjetunionen*, minder i sin idé om den foregående med dens beskrivelser af konkrete etnopolitiske problemstillinger samt religiøse aspekter heraf. Den er lidt mere »forældet« og naturligvis mere summarisk end den første, men har den fordel at være på dansk. Den er skrevet af ansatte på Udenrigsministeriets Østeuropa-kontor og ambassaden i Moskva. Der er gjort mere ud af indføringen i sovjetisk nationalitetspolitik, som fylder over halvdelen af fremstillingen, og hvor statsopbygningen tages op. Endvidere drøftes nationalitetsproblemerne og de væbnede styrker samt de udenrigspolitiske perspektiver. Desværre mangler 1989-tallene i tabelmaterialet til sidst, men ellers er det også en udmærket baggrundsorientering fra SNU.

Mette Skak
Institut for Statskundskab

Jens Thomsen, *Det europæiske monetære samarbejde*, København: Handelshøjskolens Forlag, 1990, 225 s.

Jens Thomsen, der er departementschef i Økonomiministeriet, har med denne bog ajourført og udvidet sin bog fra 1983, *EMS – det europæiske monetære system*, hvis anden udgave udkom i 1986.

Som i den tidligere bog er det europæiske monetære system det centrale emne. I de første kapitler beskrives udviklingen op til EMS' iværksættelse i 1979. I bogens centrale del redegøres der for dette valutasystems ret komplicerede opbygning. ECU'ens rolle, centralkurser, bilaterale pariteter, udsvingsmarginer, divergensindikatoren, kreditarrangementerne beskrives indgående. Derudover kommer forfatteren ind på relationerne mellem EMS og andre valutaer, forholdet til den fælles landbrugspolitik og til den bredere samordning af den økonomiske politik inden for EF. Den vigtigste udvidelse i forhold til den tidligere bog er et afsnit om Delors-rapporten fra april 1989 om den trinvis etablering af en økonomisk og monetær union (ØMU) i EF. Dette afsnit er i øvrigt en stort set uændret udgave af et kapitel i Økonomiministeriets betænkning *Økonomisk og monetær union* fra november 1989, der er blevet udarbejdet af et udvalg under Jens Thomssens formandskab.

Fremstillingen er velstruktureret, og til trods for emnets kompleksitet er sproget klart og lettilgængeligt. Tabeller og figurer er anvendt i udstrakt grad ved redegørelsen af udviklingen inden for EMS. Bilagsafsnittene indeholder en nyttig